

kemiğin onunkinden ince). Bu fonem dönü-şümü bazı Arap mesellerinde de görülür. Buna fonetik biliminde ve leksikolojide “keş-keçe” yahut “şenşene” adı verilir (İbn Cinnî, I, 206; Azîze Fevâl Bâbetî, I, 560, 570). Söz konusu fonetik dönüşüm bazı kaynaklarda Benî Temîm veya Benî Esed’e nisbet edilir (Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, II, 230-232; Cevherî, *eş-Şihâh*, “kşş” md.). Yemenliler’e veya İbn Abdürabbih’e göre Tağlib kabilesi sadece dişil hitap “kâfi”ni değil mutlak olarak “kâf”ı “şîn”e dönüştürerek telaffuz eder: Lebbeyke → lebbeyşe gibi (Azîze Fevâl Bâbetî, I, 570). Bazı Araplar, dişil hitap “kâf”ının harekesini belirginleştirmek için vakıf halinde “kâf”ı a şîn ekleyerek telaffuz ederler, geçiş halinde ise bunu yapmazlar, مَرَّتْ بِكَيْتْ gibi (İbn Cinnî, I, 207). Mısır ve Filistin halk dilinde ise şîn ilâvesi hem dişil hem eril hitap “kâf”ına yapılırdır (Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, II, 232). Bazı Arap halklarının dilinde ve günlük konuşmada şîn fonemi zây, cîm veya “sâd”a benzeren bir sesle, cîm fonemi de “şîn”i andıran bir sesle telaffuz edilir: أَشْدَقُ ← أَزْدَقُ, مَجْعُولٌ ← مَشْعُولٌ, أَشْدَرُ ← أَزْدَرُ gibi (Sîbeveyhi, IV, 479; İbrâhim Enîs, s. 69). Farsça’dan Arapça’ya geçen kelimelerde hisirtili Fars “şîn”i “sîn”e dönüşür: سَرْوَالٌ ← سَرْوَالٌ gibi. Daha yeni iktibaslarda ise Fars “şîn”i Arap “şîn”i ile temsil edilmiştir: شَاءٌ ← شَاءٌ gibi. Buna mukabil Arapça’dan Farsça’ya yapılan iktibaslarda Arap “sîn”i Fars “şîn”i ile temsil edilmiştir: شَسْرٌ ← شَسْرٌ gibi.

Arap dilinde şîn harfi “b, s, c, h, ħ, z, z, s, ş, ç, ğ, f, k, k, l, m, n, h” harfleriyle fonetik değişim ve dönüşümlere uğrayarak birçok eş anlamlı ya da yakın anlamlı kelimelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. b → ş: bülbül / şülşül (hafif, zarif); ş → ş: behş / behş (şevkle koşmak); c → ş: ‘anc / ‘anş (çekmek); ħ → ş: faħîħ / faşîş (yılan sesi); ħ → ş: ħabraķa / şabraķa (yirtmak); z → ş: züyûc / şuyûc (yayılmak); z → ş: mezķ / meşķ (yirtmak); s → ş: ğabes / ğabeş (alaca karanlık); ş → ş: şarm / şerm (kesmek); ž → ş: żarħ / şerħ (yarmak); c → ş: ‘adf / şedf (parçalamak); ğ → ş: ğanec / şenec (yaşlı); f → ş: fedħ / şedħ (kırmak); ķ → ş: ķarħ / şerħ (yarmak, yaralamak); l → ş: tenâvül / tenâvüş (almak), lağb / şağb (lakırtı); m → ş: mevş / şevş (yıkamak); n → ş: nezr / şeżr (göz değmek); h → ş: berheme / berşeme (keskin bakmak) (Ebü’l-Kâsım ez-Zeccâcî, s. 58-59, 105; Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, I, 10-11; II, 219-239, ayrıca bk. tür.yer.; Onat, I, 128, 191, ayrıca bk. tür.yer.).

Şîn fonemi bütün Türk lehçelerinde bulunmakla birlikte ana Türkçe’de şîn ile başlayan kelimeye rastlanmaz. Yâkutça’da çe

ile şîn “sîn”e dönüştüğü gibi Eski Türkçe, Çağatayca ve Kazakça’da çe fonemi “şîn”e dönüşmüştür: Çıblak → şıblak, saç → şaş gibi. Sondaki “şîn”ler ise “sîn”e dönüşmüştür: Baş → bas gibi. Türk dili-Arap dili etkileşim ve iktibaslarında Arapça “şîn”lerin Türkçe çe, yâ ve sîn ile dönüşüme uğradığı görülmektedir: ç → ş: çak- / şakķ (şimşek çakmak); karçı- / kaşı- / kharş (kaşımak); çetin / şetün; şemûs / şemîs / çamuş / çamış (huysuz); y → ş: yarma / şerma, yarık / şenik, yama / şâme, yayık / şâyîf, yargu / şarfu, yaruk / şarç / şarħ / şark, yarıcı / şâric; ş → s: şart / sart- (yakutça: yarmak), şavas / savaş.

BİBLİYOGRAFYA :

Hañil b. Ahmed, *el-Hurûf* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1969, s. 29; Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1977, IV, 306, 433, 434, 479; İbnü’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-naħv* (nşr. Abdülhüseyn el-Fetlî), Beyrut 1405/1985, III, 400, 416; Ebü’l-Kâsım ez-Zeccâcî, *el-İbdâl ve’l-mu’âķabe ve’n-nezâ’ir* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1381/1962, s. 58-59, 105; Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü’l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1379-80/1960-61, I, 10-11, 175-177, 226-229, 289, 332; II, 154-171, 219-239; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i’râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dimaşk 1405/1985, I, 47, 50, 60, 61, 205-207; İbn Sînâ, *Meħâricü’l-ħurûf* (nşr. ve trc. Per-vîz Nâtil Hânlerî), Tahran 1333, s. 15-16, 22, 26, 39, 44, 45; Saymerî, *et-Tebsıra ve’l-tezkire* (nşr. Fethî Ahmed Mustafa Aliyyüddin), Dimaşk 1402/1982, II, 952-954; Naim Hâzım Onat, *Arapça’nın Türk Diliyle Kuruluşu*, İstanbul 1944, I, 128, 191, 243-257, ayrıca bk. tür.yer.; İbrâhim Enîs, *el-Eşvâtü’l-luğaviyye*, Kahire, ts. (Mektebetü nehdati Mısır), s. 69; Gânim Kaddürî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü’ş-savtiyye inde ‘ulemâ’i’t-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 320; Azîze Fevâl Bâbetî, *el-Mu’cemü’l-mufaşşal fi’n-naħvi’l-‘Arabî*, Beyrut 1413/1992, I, 560-570; Hasan Abbas, *Haşâ’işü’l-ħurû-‘fi’l-‘Arabîyye ve me’ânihâ*, Dimaşk 1998, s. 48, 115-119; F. G. de Blois, “Sin ve Şhin”, *EJ²* (Fr.), IX, 639-640.

İSMAİL DURMUŞ

ŞİNÂSİ

(شناسی)

(1826-1871)

**Batılılaşma dönemi öncülerinden,
şair ve gazeteci.**

İbrâhim Şinâsi’nin doğum tarihiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Hakkındaki ilk kaynakta doğum yılı önce 1242 (1826), sonra da 1240 şeklinde belirtilmiştir (Ebüzzi-yâ Mehmed Tevfik, *Numûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1308, s. 214; İstanbul 1329, s. 226). Bir belgeye dayanmamasına rağmen bu tarihler araştırmacıların hareket noktasını oluşturmuş, doğumu için 1824 veya 1826 yılı öne çıkarılmıştır. İs-

tanbul’da dünyaya gelmiştir. Babası, Şumnu kuşatması sırasında (1829) şehid düşen Bolulu bir topçu yüzbaşısı yahut topçubaşısıdır. Onun aslen Bitlisli veya Taşköprülü, adının da Mehmed Aĝa olduğu şeklinde rivayetlerden Mehmed adı son dönemde ele geçen bazı tapu kayıtlarınca doğrulanmaktadır (Ziyad Ebüzziya, s. 336-337). Annesinin adı Esmâ’dır.

İbrâhim Şinâsi önce mahalle mektebine gönderildi. Annesi Tophane Müşirliği’nde binbaşı rütbesiyle görevli bir kişiyle evlenince üvey babası tarafından oradaki kalemlerden birine devamı sağlandı. On beş yaşından evvel başladığı tahmin edilen kalemdeki hayatı on yıl kadar devam etti; zamanla Tophane Mektûbî Odası’nda hulefâ sınıfına geçip hâcelik derecesine yükseldi. Burada İbrâhim Efendi’den başta Arapça olmak üzere klasik bilgileri öğrendi; hocasının tavsiyesiyle Fîrûzâbâdî’nin *el-Ķâmüsü’l-muħiṭ*’inin önemli bir kısmını ezberledi. Asıl adı Châteauneuf olup Tophane Müşirliği’ne uzman sıfatıyla geldikten sonra Müslümanlığı kabul eden ve Mehmed Reşad adını alan bir Fransız subayından Fransızca öğrenmesinin yanında Batı ilimleri ve edebiyatı zevkini aldı. Bu arada Avrupa’ya talebe gönderileceğinden haberdar olunca Reşad Bey’in tavsiyesi üzerine arzusunu Tophane Müşiri Fethi Paşa’ya bildirdi, onun yardımıyla Sultan Abdülmecid’in huzuruna kabul edilerek Paris’e gidiş iznini aldı. Padişah iradesiyle hem kendisine hem geride kalan annesine maaş bağlandı, 5000 kuruş harcırah verildi ve muhtemelen 1849 Nisanı başında Paris’e ulaştı. Önceleri Paris’in yakın banliyösü Fontenay-aux-Roses’da kalan Şinâsi, burada Fransızca’sını ve Batı kültürünü geliştirecek bir koleje iki yıl devam etmiş olmalıdır. Silvestre de Sacy’nin oğlu, Fransız Akademisi üyesi ve *Journal des débats*’nin başyazarlarından Samuel Silvestre de Sacy başta olmak üzere ilim ve edebiyat çevresinden bazı önemli kişilerle tanışıp yakınlık kurdu. Annesine yazdığı 30 Kânunusânî 1266 (11 Şubat 1851) tarihli mektubundaki, “Şu günlerde işimi bitirmek üzereyim” sözü eğitiminde bir aşamanın sonuna geldiğini göstermektedir. Mevcut ipuçlarından hareketle kolejde iki yıl (1849-1851) okuduktan sonra 1851 yaz ayları içinde Paris’e yerleştiği söylenebilir. 25 Haziran 1851 tarihinde Société Asiatique’e üye kabul edildiği *Journal asiatique*’teki kayıtlara dayanarak tesbit edilmiştir (İA, XI, 547). Buraya Kemal Efendi’den (Mart 1850) sonra üye olan ikinci Türk’tür. Société Asiatique kayıtlarında kendisinden “Şinâsi

Efendi, Bâbîali hükümetinin yüksek memuru” diye söz edilmektedir. Genç yaşına rağmen ilim öğrenmeye olan aşkı ve Arapça bilgisiyle o çevrede kendisine bir yer edindiği anlaşılmaktadır.

Şinâsi, Paris’te hangi alanda uzmanlık eğitimi göreceği konusunda tavsiyesini almak için mektup yazdığı Mustafa Reşid Paşa tarafından maliye eğitimine yönlendirildi. 22 Safer 1268 (17 Aralık 1851) tarihli sadâret tezkiresi ve altındaki padişah iradesi tahsisatının önemli miktarda artırıldığını göstermektedir. Maliye eğitimine hazırlık olmak üzere riyâziye öğrendikten başka tabii ilimlerle de ilgilendi, bu yoldaki eğitimi devam ederken edebiyat ve dile olan eğilimi arttı. Sacy ailesi ve Soci  t   Asiatique   yelerinden Ernest Renan ve Littr   sayesinde Alphonse de Lamartine’in meclisinde devam etmeye başladı. Bu arada geniş araştırmaları gerektiren *Durûb-i Emsâl-i Osmâniyye* adlı eserini hazırladı (1851-1852). Annesinin vefatı da bu döneme rastlar (1269/1852-53). Paris’teki resmî eğitiminin ayrıntıları hakkında bilgi yoksa da kendi beyanlarından bir ara Fransa Maliye Bakanlığı’na staj mahiyetinde devam ettiği anlaşılmaktadır (Bilgegil, s. 16). 1852 yılı sonuna doğru maiyet k  tibi ve özel kalem müdürü sifatiyla Paris’e gelen   g  h Efendi ve Said Sermed   Bey’le tanıştı.

Dört beş yıl kaldığı Paris’ten dönüş tarihi kesin değildir. Ancak döndükten sonra 4 Temmuz 1855’te Meclis-i Ma  rif   yeliğine tayin edildiği. 18 Eylül 1856’da ke-sintiye uğrayan görevine 8 Mayıs 1857’de affedilerek devam ettiği bilinmektedir (a.g.e., s. 18-20). Meclis-i Ma  rif   yeliğine tayini ve azli sırasında sadrazamlık makamında   l   Paşa bulunmaktadır. Görevinden uzaklaştırılmasına sebep olarak memuriyete ve rütbesine yakışmayacak davranışlarda bulunması ve hatta sakalını tıraş etmesi gösterilmektedir. Sakalını kestieği günlerde Eflak’ta vergi mükelleflerini ve hesaplarını denetlemek için Bükreş tarafına ge  ci görevlendirilmesi söz konusu oldu. Gidiş hazırlıklarını yaptığı sırada Meclis-i Ma  rif’teki memuriyeti yanında bu ge  ci görevinden de uzaklaştırıldı. Mustafa Reşid Paşa’ya yazdığı kasidesindeki, “Huzurun encümen-i dâniş olmuş ehl-i dile / Ki anda nüsha-i z  tim olunmada tevk  r” mısralarının yanlış yorumlanmasından, Paris’ten döndükten sonra Encümen-i D  niş’e   ye olduğunu yazanlar varsa da Encümen-i D  niş   yelerinin resmî listesi bunu doğrulamamaktadır.

1858-1859 yılları içinde şinâsi’nin Tiryal Sultan’ın sarayından N  vekter Hanım’la evlendiği, ilk kitabı *Tercüme-i Manzûme’-*

şinâsi

yi yayımladığı ve Kuleli Vak’ası diye bilinen (14 Eylül 1859), Sultan Abd  lmedid’e karşı düzenlenmiş bir suikast olayına adının karıştığı bilinmektedir. Bu suikast dolayısıyla tutuklananların   ğu Tophane Müşirliği’nin şinâsi’nin de tanıdığı yüksek memurlarıdır; bunlardan Tophane müftüsü Bekir Efendi ise çok yakın arkadaşıdır. Ebüzziyâ Mehmed Tefvik, şinâsi’nin bu örgüte   ye olduğunu belirtir. Ancak açıklanan isimler arasında adına rastlanmamıştır. Suikast olayının ucu daha sonra tahta ge  cek olan Abdülaziz’e kadar uzandığı için Kuleli Vak’ası’nın bir noktadan sonra örtbas edildiğini söyleyenler vardır.

şinâsi, 1860 yılı içinde imtiyazı   g  h Efendi adına alınan *Tercümân-ı Ahvâl* adıyla bir gazete çıkarmaya teşebbüs etti. İmtiyazın kesin tarihi bilinmemekle beraber yazışmaların önemli bir aşamasını oluşturan Meclis-i Ma  rif raporu 12 Ramazan 1276 (3 Nisan 1860) tarihini taşı-maktadır. Gazetenin ilk sayısı 6 Reb  ulevvel 1277’de (22 Eylül 1860)   ıktı ve bununla ilk   zel Türk gazetesi neşir hayatına girmiş oldu. 24. sayıya kadar altı ay   g  h Efendi’yle beraber çıkardıkları *Tercümân-ı Ahvâl*’de iki makaleyle bir teşekkür kitabı imzaladı, ilk sayıdaki “Tefrika” makalesiyle bunları ardından tefrika edilen *şair Evlenmesi* piyesi imzasız yayımlandı. Böylece şinâsi, “Mukaddime” adlı başyazısındaki yeni fikirlerden başka “tefrika” ve “abone” gibi gazetecilik terimlerini, Batılı tarzda ilk tiyatro eserini Türk edebiyatına kazandırdı. Yine o sırada yayımlanmakta olan *Takvim-i Vek  yi*’ ve *Ceride-i Hav  dis*’ten farklı olarak nesir dilinde bazı düzenlemelere gidildi, gazetenin tertibi ve yazıların seçimiyle yeni bir biçim ortaya kondu.

Tercümân-ı Ahvâl’de fazla kalmayan şinâsi, Nisan 1861’de kendi başına   kara-cağı bir gazete için başvuruda bulundu. 4 Zilkade 1277 (14 Mayıs 1861) tarihli padişah iradesiyle olumlu sonuca ulaşmasının ardından bir matbaa kurmak ve

gazetesinin teknik alt yapısını hazırlamak için on   c ay sürecek yorucu bir çalışma içine girdi. Bir iki çeşitten başka harfin bulunmadığı, klişenin bilinmediği bir ortamda gazetede oluşturmayı düşündüğü bölüm başlıkları için hattatlara yazdırdığı yazıların kalıplarını hazırlattı. Gazetesi *Tasvîr-i Efkâr*’ın ilk sayısı 29 Zilhicce 1278’de (27 Haziran 1862) yayımlandı. Bu tarihten bir bu  k ay sonra *Müntehabât-ı Eş  r*’ı neşreden şinâsi’nin kitap yayımcılığı *Tercümân-ı Ahvâl*’de il  n edip de tam olarak gerçekleştiremediği bir düşüncesidir. Teknik konularda, dil ve biçimde, içerikte aykayıcı, sadeleştirici ve yeniden şekillendirici komple bir programa sahip bulunduğu yaptığı veya yapmaya teşebbüs ettiği işlerden anlaşılan şinâsi’nin etrafında serbest fikirli gençler toplanmaya başladı. N  mık Kemal’in *Tasvîr-i Efkâr*’a geliş gazetenin çıkışından dört ay sonradır. Ebüzziyâ Mehmed Tefvik ise N  mık Kemal’le tanışarak 1864’te gazeteye geldiğinde daha çok gençti. Yazılarına açıkça yansımaya bile siyasi otoriteyi rahatsız edecek bazı hicivleri ve genellikle eleştiri-cii tutumu yüzünden şinâsi, h  k  metin bir talebi olmaksızın doğrudan Sultan Abdülaziz’in iradesiyle 4 Temmuz 1863’te Meclis-i Ma  rif’teki içine son verilerek memuriyetten ihraç edildi (Akyüz, III/31 [1954], s. 404-405). Buna rağmen altı ay kadar sonra *Tasvîr-i Efkâr*’da yayımladığı *Ceride-i Askeriyye* hakkındaki yazısı   zerine Sadrazam Fuad Paşa kendisine bir mektup göndererek bu dergiyle ilgilenmesini istedi.

Bir süre sonra *Tasvîr-i Efkâr* ile *R  zn  me-i Ceride-i Hav  dis* arasında önemli bir dil tartışması başladı. “Mebhûsetün anh  ” ter-kibinden dolayı aynı adla anılan bu kalem mücadelesinde şinâsi’ye karşı *R  zn  me*’de yazılan imzasız yazıların Said Bey’e (Köşk Said Paşa) ait olduğu bilinmektedir. Konu ancak uzmanlarının kavrayabileceği bir dil tartışması olmasına rağmen kamuoyunda Arapça ve Farsça’dan Türkçe’ye geçmiş kelimelerin bu dillerin kurallarını koruyarak kullanılması veya değiştirilebilmesi tezleri etrafında şekillenmiştir. şinâsi’nin tezi bu tür kelimelerin Türk dilinin kurallarına uydurulması gerektiği şeklinde özetlenebilir. Dışarıdan başka kişilerin de karıştığı, gazete satışlarını bir hayli arttıran tartışma, konusundan çok şinâsi’nin tutumu ve eleştiri için ortaya koyduğu   zli kurallar bakımından önem taşımaktadır. şinâsi’nin 27 Aralık 1864’te tartışmayı birdenbire kesmesi ve bir süre sonra Paris’e kaçmasının arkasında, Os-

manlı ülkesinde ilk defa olmak üzere 1 Ocak 1865'te yürürlüğe konacak olan Matbuat Nizamnâmesi'nin ağır şartlarının bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu nizamnâme imtiyaz sahiplerini birçok açıdan zora sokarken devlet yönetiminin eline büyük imkânlar vermekteydi. Tartışma devam ederken Said Paşa'nın Meclis-i Vâlâ Tahrir İdaresi başkâtipliğine getirilmesi de Şinâsi açısından bir talihsizlik sayılmıştır. Çünkü onaylanma aşamasında haberdar olunan Matbuat Nizamnâmesi'nin getirdiği yasaklardan biri de hükümet memurlarını küçük düşürücü yayınları kapsamaktadır ve Şinâsi'nin tartışmayı birdenbire kesmesi bu yüzdendir. Gazetesini istenen şartlara uygun hale getirdikten sonra kendisini baskı altında hissettiği bu ortamdan ilk fırsatta uzaklaşmıştır (28-30 Ocak 1865; bk. Ziyad Ebüzziya, s. 242).

Şinâsi'nin bu ikinci Paris seyahatinde zamanı Bibliothèque Nationale ile evi arasında bir sükûnet ortamı içinde geçti. Kendini büyük bir lugat çalışmasına adadı. Paris'te kaldığı süre içinde masrafları Mustafa Fâzıl Paşa tarafından karşılandı, Jean Pietri vasıtasıyla Nâmîk Kemal'le hableşti. Ancak kendisinden sonra Yeni Osmanlılar adıyla siyasî bir cemiyet kuranlar (Haziran 1865) ve gazetesini bıraktığı Nâmîk Kemal iki yıl sonra Paris'e geldiklerinde onlara karşı soğuk davrandı, bu hareketten uzak durarak çalışmalarına devam etti. Sultan Abdülaziz Paris'e gelince (30 Haziran – 10 Temmuz 1867), Mustafa Fâzıl Paşa ile görüşerek İstanbul'a dönmelerini istedi. Padişaha refakat eden Fuad Paşa da Şinâsi ile görüşüp İstanbul'a dönmeleri konusunda kendisinden söz aldı. Padişahın maiyetiyle beraber Peşte'ye giden Şinâsi, padişahın ayrılmasının (31 Temmuz 1867) ardından orada bir süre daha kalıp Macar dil bilgileri ve şarkiyatçılarla görüştü. Muhtemelen 24 Eylül 1867'de Köstence yoluyla İstanbul'a dönen Mustafa Fâzıl Paşa, Peşte'den onu da alıp İstanbul'a getirdi. Bu gelişinde sadece birkaç ay kalan Şinâsi bu arada, Fuad Paşa'ya bir dilekçeyle başvurup İstanbul'a dönmeleri yolunda yardım ricasında bulunan karısını bu davranışından dolayı boşadı. Şinâsi'nin üçüncü Paris dönemi aynı çalışma havası içinde Yeni Osmanlılar'a kapalı olarak geçti; 1869 yılı sonuna doğru İstanbul'a döndü. Önce Bâbü'lî'deki matbaasına yerleşip dizgi işlerini kolaylaştırıcı bir sistem arıyışına girdi, ilâvelerle beraber 5-600 çeşidi bulan harf sayısını 112'ye indirdi ve bu yeni teknikle eserlerini bastı. Kötü hayat şartları ve yoğun çalışma temposu yüzün-

den daha önce başladığı anlaşılan beynindeki rahatsızlığı ilerleyen Şinâsi, bir ara Mustafa Fâzıl Paşa'nın ilgisiyle iyileşir gibi olduysa da tekrar ağırlaşarak 13 Eylül 1871'de öldü. Ayas Paşa Mezarlığı'ndaki kabri sonraki yıllarda yapılan inşaatlar sırasında kaybolmuştur.

Mustafa Reşid Paşa ve arkadaşlarının özellikle yazışma dilinde açtıkları sadeleşme çığırını şiire ve gazete diline, geniş anlamıyla edebiyata Şinâsi uygulamıştır. Aslında usta bir şair olmamasına rağmen gerçekleştirdiği şekil ve muhteva değişiklikleri "yeniliğin alfabeti" diye adlandırılmıştır. Henüz Paris öncesi yıllarda Karaköy Köprüsü, Tophane Çeşmesi'nin tamiri ve Âdile Sultan Sarayı için düşürdüğü tarihler bu mekânlara kitâbe olarak yerleştirilmiş, Paris'e gideceği zaman Mustafa Reşid Paşa için ilk kasidesini yazmış, oradan gönderdiği bir tebriknâmeye dikkate değer manzum parçalar eklemiştir. Ancak Türk şiir çizgisi üzerinde bir kırılma noktası oluşturarak yeni bir yolu işaret edecek özellikteki asıl çalışmalarını yurda döndükten sonra ortaya koymuştur. Bilhassa Mustafa Reşid Paşa hakkındaki methiyelerinde geleneğe değil olaylara dayanması, şirden çok makale terkibi içindeki mantıklı silsile, manzum atasözleri, "sâfi Türkçe" takdimiyle yazdığı beyitler, bu yenileşmenin kendinden sonraki şairlere gönderdiği bir programı şeklinde değerlendirilmiştir. Mustafa Reşid Paşa kasideleriyle tanzimat, millet, sadr-ı millet, kanun, devlet, reisicumhur, medeniyet, taassup, encümen-i dâniş gibi kavramlara şiirinde yer yerip siyasal içerikli edebiyatın da kuruluşunu ve öncülüğünü yapmıştır. Modern kâinat kavrayışı, aklın öne çıkarılması ve kader anlayışı onu kendinden öncekilerden farklı kılar. "Arz-ı Muhabbet" şiirinde kadına geleneksel mazmunun dışında tabii ve hakiki bir hüviyet vermiştir. Şiirlerine bağımsız birer başlık koyması da Türk edebiyatı için yeni bir uygulamadır (İA, XI, 554-556). Ayrıca şiirde geleneğin dışına çıkış dinî algıda da kendini gösterir. Özellikle "Münâcât"ında Allah'ın varlığına, büyüklüğüne ve kudretine inancını dile getirdiği halde divançesine na't yazmaması, İslâm peygamberinden hiç söz etmemesi gibi verilerden yola çıkarak onun bir tabii dinin mümini veya bir çeşit deist olarak telakki edilebileceği belirtilmiştir. Mustafa Reşid Paşa için kaleme aldığı kasidelerinde Hz. Peygamber için kullanılagelen resul, mûcize, fahr-i cihan, vakt-i saâdet gibi kavramları Reşid Paşa'yı övmek için kullanmıştır (a.g.e., XI, 555, Okay, s. 309-310).

Batı şiirinden yaptığı çevirileri bir kitapta toplayarak bu yolda ilk eseri ortaya koymakla Türk okuyucusunun dikkatini Batı şiir dünyasına çevirmiştir. *Tercümân-ı Ahvâl*'in mukaddimesinde de belirttiği gibi halkın kolayca anlayabileceği bir nesir dili Şinâsi'nin kendi yazılarında başarıyla uyguladığı ve kendisinden sonrakileri etkilediği bir başka özelliğidir.

Eserleri. 1. Sadr-ı Esbak Merhum Reşid Paşa Hazretlerinin Sitâyîşini Mutazammın Olan Bazı Kasâid-i Âcizânemdir. On beş sayfalık bu risâlenin yayın tarihi 1272 (1856) olarak görülmekteyse de (Özege, IV, 1507) adındaki "merhum" kelimesi -Mustafa Reşid Paşa'nın 1858'de vefat ettiği dikkate alındığında- aynı yıl içinde basıldığını göstermektedir. **2. Tercüme-i Manzûme** (Fransız Lisanından Nazmen Tercüme Eylediğim Bazı Eş'âr / Extrait de poésies et de proses traduits en vers du français en turc). Jean Pietri'nin matbaasında 1859'da yayımlanan eser on bir çift sayfadan oluşmaktadır. İçinde Racine, Lamartine, La Fontaine, Gilbert ve Fénelon'un eserlerinden çevrilen şiir parçaları Fransızca asıllarıyla beraber yer almaktadır. Yeni harflerle yayımı Süheyl Beken tarafından gerçekleştirilmiştir (1960). **3. Şair Evlenmesi.** Saray tiyatrosunda oynanmak üzere 1859 yılının ilk ayları içinde yazılmış, *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinin 2-5. sayılarında tefrika edilmesinin hemen ardından kitap halinde basılmıştır (1277). 1290 (1873) yılında Selânik'te tekrar yayımlanan eser, Şinâsi'nin ölümünden sonra Von Hermann Vâmbéry tarafından *Eine Sittenbilder aus dem Morgenlande* adıyla Almanca'ya çevrilmiştir (Leipzig 1876). İbrahim Necmi Dilmen *Yarın* mecmuasında (nr. 20, 2 Mart 1338/1922, s. 14-16), Ahmed Râsim *İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsi* adlı kitabının içinde (İstanbul 1927) eseri yayımlamış, yeni harflerle İsmail Hikmet Ertaylan (1932), Mustafa Nihat Özön (1940, 1943), Cevdet Kudret (1959) ve Fevziye Abdullah Tansel (1960) tarafından neşredilmiştir. Metne dayalı ve basılmış ilk tiyatro eseri olan *Şair Evlenmesi* görücü usulüyle evlenmenin sakıncalarını ortaya koyan tek perdelik bir komedidir. Dilinin sadeliği, sahneye konabilme tekniği, entrikası ve tamamen yerli karakterde olması bakımından uzun zaman rakipsiz kalmıştır. **4. Müntehabât-ı Eş'âr (Divân-ı Şinâsi).** 15 Safer 1279 (12 Ağustos 1862) tarihinde Tasvîr-i Efkar Matbaası'nda *Eş'âr-ı Âcizânemden Bazı Müntehabât* başlığıyla basılmış, bazı ilâvelerle 1287'de (1870) yine Şinâsi tarafından ya-

yımlanmıştır. Eseri Mualla Anıl (1945) ve Süheyl Beken (1960) yeni harflerle neşretmiştir. Bu küçük hacimli eser eski tarz gazel ve nazîrelerle bazı tarih, kıta ve beyitler dışında Mustafa Reşid Paşa için siyasal ve sosyal içerikli dört kaside, manzum atasözleri, hayvan hikâyeleri ve nisbeten lirik bir manzume olan “Münâcât”-la Türk şiirine önemli yenilikler getirmiştir. 5. *Durûb-i Emsâl-i Osmâniyye*. 1280 (1863) ve 1287 (1870) baskıları Tasvîr-i Ef-kâr Matbaası'nda Şinâsi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ebüzziyâ Mehmed Tefvik ilâve ettiği atasözleriyle genişleterek 1302'de (1884-85) tekrar basmıştır. Birinci basımda 1500, ikinci basımda 2000 kadar atasözü ve deyim divan şiirinden örnek beyitler ve Arap, Fars, Fransız atasözleriyle beraber kaydedilmiştir. Türk atasözlerinin alfabetik ve karşılaştırmalı olarak ilk sistemantik derlemesi olan eser, halk düşüncü ve birikimini değerlendirmede ve folklor araştırmalarında yol açıcı bir çalışma niteliğindedir. Yeni harflerle yayımı, harf sırasına göre yeni bir düzenleme yapıp baş tarafına bir inceleme eklenerek A. Süreyya Beyzadeoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul 2003). 6. *Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr (Makaleler)*. Şinâsi'nin ölümünden sonra Ebüzziyâ Tefvik, *Müntehabât-ı Edebiyye / Mes'ele-i Mebhûsetün anhâ* alt başlığıyla “Mebhûsetün anhâ” tartışması yazılarını (1303/1885-86), *Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr* başlığıyla da *Tasvîr-i Efkâr*'da çıkan bazı makaleleri (1311/1893-94) bir araya getirmiştir. Fevziye Abdullah Tansel eseri yeni harflerle ve ilâveli olarak *Makaleler* adıyla yayımlamıştır (Ankara 1960). Bedri Mermutlu, *Tasvîr-i Efkâr*'daki imzasız yazıların da Şinâsi'ye ait olması ihtimalinden hareketle bütün makalelerini din, bilim ve eğitim, medeniyet, siyaset, ekonomi, şehir ve fert açısından değerlendirmiş ve yorumlamıştır (bk. bibl.). 7. *Fatîn Tezkiresi*. Fatîn Efendi'nin *Hâtimetü'l-es'âr* adlı tezkiresinin, aralarındaki anlaşma gereğince Şinâsi tarafından yeni bir tertip ve ifadeyle hazırlanan baskısının ilk elli iki sayfasını (17-21 arası eksik) Ömer Faruk Akün formalar halinde ele geçirip geniş bir kritiğini yaparak ilim dünyasına sunmuştur (“Şinâsi'nin Bugüne Kadar Ele Geçmeyen Fatîn Tezkiresi Baskısı”, *TDED*, XI, 31 Aralık 1961, s. 67-98; “Şinâsi'nin Fatîn Tezkiresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler”, *TM*, XIV, 1965, s. 277-336). Şinâsi'nin bunların dışında henüz ele geçmeyen *Sarf ü Nahv-i Türkî* ve *Kâmûs-ı Osmâni* adlı çalışmaları bulunmaktadır. Birinci eser tamamlanıp başından bir bölümünün basıl-

dığı Şinâsi tarafından bildirilen bir kitaptır. *Kâmûs-ı Osmâni* ise Paris'e ikinci gidişinden itibaren neredeyse hayatının tek amacı haline gelmiş ve “tı” harfine kadar hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmaların günümüze kadar hiçbir parçası ele geçmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmâni, III, 172; Fâik Reşad, *Tarz-ı Nevîn Kurâat*, İstanbul 1330, V, 131; Ebüzziyâ Mehmed Tefvik, *Numûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1308, s. 214; (1329), s. 226, ayrıca bk. tür.yer.; a.m.f., “Şinâsi'nin Eyyâm-ı Ahîre-i Hayâtı ve Vefatı”, *Mecmûa-i Ebüzziyâ*, nr. 105, İstanbul 1911, s. 833-841; nr. 106 (1911), s. 865-874; Necmettin Halil Onan, *Namuk Kemal'in Talem-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Ankara 1950, s. 36-37; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956 (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 2007, s. 173-201; M. Kaya Bilgeçil, *Şair Şinâsi*, İstanbul 1972; Özege, *Katalog*, IV, 1507; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, II, 854-868; Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul 1976, s. 253-274 (buradaki makale için ayrıca bk. *TDED*, II/1-2 [1946], s. 21-42); Ziyad Ebüzziyâ, *Şinâsi* (haz. Hüseyin Çelik), İstanbul 1997; Orhan Okay, “Türkiye'de Modernleşmenin İlk Döneminde Geleneksel Dinî Düşünce-deki Değişmeler”, *İslâm ve Modernleşme: II. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler*, İstanbul 1997, s. 309-310; Âlim Kahraman, *Şinâsi*, İstanbul 2001; Bedri Mermutlu, *Sosyal Düşünce Tarihimizde Şinâsi*, İstanbul 2003; İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, İstanbul 2006, s. 44-53 vd.; Ahmed Refik, “Şinâsi'nin Berây-ı Tahsil Paris'e Gitmesi”, *TTEM*, sy. 86 (9) (1341/1925), s. 215-216; Kenan Akyüz, “Şinâsi'nin Fransa'daki Öğrenimi ile İlgili Bazı Belgeler”, *TDL*, III/31 (1954), s. 397-405; a.m.f., “Şinâsi, İbrahim”, *TA*, XXX, 295-298; Ömer Faruk Akün, “Şinâsi”, *İA*, XI, 545-560; Abdullah Uçman, “Şinâsi İbrahim Efendi”, *TDEA*, VIII, 171-175.

ÂLİM KAHRAMAN

ŞİNİK

«Eski bir hacim ve alan ölçüsü birimi.»

Aslen “yalak, çukur” anlamında bir Grek kuru gıda ölçüğünün ismi olan **hoînîksten** geldiği ileri sürülmektedir (1 hoînîks = 0,25 hemiektion = 2 kstes = 4 kotile = 1,08 lit-

re). Ancak kelimenin diğer birçok Grek ölçü biriminin aksine Arapça'ya geçmediği ve büyük ihtimalle Türkler'le beraber Anadolu'da ortaya çıktığı göz önünde bulundurulunca aslının Çince'den alınma Uygurca **şing** (kürinin onda birine denk bir ölçek; bk. Gabain, s. 62) veya Kıpçakça **şinük** kelimesi olması daha muhtemel görünmektedir. XIV. yüzyılda Menteşeoğulları ve Aydınoğulları'nın Venedik ile yaptıkları antlaşmaların Grekçe metinlerinde hoînîks yerine **siniki** (σινίκι) şeklinde geçmesi de (Zachariadou, s. 148) buna işaret edebilir. Süryânîce “torba” anlamındaki **şelik / şelikâ** kelimesinin (Costaz, s. 371) şinikle bağlantısı olabilir. Bu ölçek halk ağızlarında **cinik, çinik, çanak** gibi isimlerle anılmaktadır. Şiniğin aynı zamanda bir ağırlık ölçüsü olduğunu söyleyenler (meselâ bk. Gökyay, I/1 [1981], s. 45; Pakalın, III, 357) yanılmaktadır.

Yukarıda sözü edilen antlaşmalarda şiniğin eski değerine kavuşturulmasının şart koşulmasından ticarî vergi gelirlerinin artırılabilmesi için bu ölçüğün de küçültüldüğü anlaşılmaktadır. Şiniğin ölçüsünün korunabilmesi amacıyla üç resmî standart örneğin hazırlanması ve ikisinin Türk otoritelerinde, birinin Venedik konsolosunda muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştır (Zachariadou, s. 145, 148). Osmanlı Devleti'nde başta hububat olmak üzere çeşitli kuru gıdaların ölçümünde kullanılan mahallî şinikler genellikle yerel kilelerin dörtte biri hacmindedir. Nitekim 907 (1502) yılı İstanbul İhtisab Kanunnâmesi'nde ve 912 (1506), 927 (1520) yıllarına ait Tırhala sancağı kanunlarında şiniğin yerel kilenin dörtte birine denk geldiği bildirilmektedir (Barkan, s. 289; Akgündüz, II, 288, 511, 515, 518). Sultan Abdülâziz devri sadrazamlarından Ahmed Esad Paşa'nın kongre için hazırladığı tabloya göre devrin yerel şinikleri ve değerleri şöyledir:

(SA, III, 1569-1571)

Manastır	1 İstanbul kilesi veya 2 kutla veya 0,25 Manastır kilesi	20 kıyye	
Filibe	0,25 kile	15 kıyye 14,5 kıyye 2,5 kıyye	6000 dirhem = 19,244175 kg. (Zağra buğdayı için) 5800 dirhem = 18,6027025 kg. (zahire için) 1000 dirhem = 3,2073625 kg. (pirinç için)
İslirmye	0,25 kile	12 kıyye 11 kıyye 6,25 kıyye	4800 dirhem = 15,39534 kg. (zahire için) 4400 dirhem = 14,112395 kg. 2500 dirhem = 8,01840625 kg. (susam için)
Üsküp		7-10 kıyye	2800 - 4000 dirhem = 8,980615-12,82945 kg. (hububatın cinsine göre)
Edirne	0,25 kile	5 kıyye 4,5 kıyye	2000 dirhem = 6,414725 kg. (buğday için) 1800 dirhem = 5,7732525 kg. (susam ve pirinç için)